

Ronald Hayman: Ο ανέστιος Κάφκα

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Έτος 10, 1985, τεύχη 97-107 / Φιλοσοφία

<https://epopteia.gr/221/ronald-hayman-anestios-kafka/>

Εποπτεία, τεύχος 103, Ιούλιος – Αύγουστος 1985. Μετάφραση: Δ. Αντωνοπούλου – Γ. Σταμάτη.

4 Ιουνίου, Βερολίνο

Προσπάθησα να αντισταθώ στην ιδέα ότι γράφοντας μια βιογραφία του Κάφκα θα μου συμβούν καφκικά γεγονότα, όμως η συνάντηση με τον Κλάους Βάγκενμπαχ εξελίχτηκε σε αστεία από την στιγμή που πάτησα το κουδούνι κι άκουσα τον καμπανιστό του ήχο. Το βιβλίο του για τα πρώτα χρόνια του Κάφκα είναι πιο λεπτομερές και ευφυές από την βιογραφία του Μαξ Μπροντ και, έχοντας να κάνω μια διάλεξη στο Βερολίνο, σκέφτηκα ότι θα άξιζε να τον δω. Όμως συμφωνήσαμε να συναντηθούμε μόνο δυο ώρες πριν από την ώρα που θάπρεπε να είμαι στο Πανεπιστήμιο για τη διάλεξη. Όταν φθάνω σ' αυτό πού μοιάζει με διαμέρισμα, αποδεικνύεται ότι είναι γραφείο ο Βάγκενμπαχ είναι εκδότης και δεν είναι εκεί. Με αφήνουν να τον περιμένω στο δωμάτιό του. Ένα αγόρι έρχεται και μου λέει πως θα είναι εδώ σε δέκα λεπτά. Μισή ώρα αργότερα εμφανίζεται. Είχε πάει αργά για ύπνο, μου εξηγεί· κοιμόταν ακόμη όταν του τηλεφώνησαν ότι είχα φθάσει. Σε τι μπορεί να μου φανεί χρήσιμος; Όμως, επιμένει να φτιάξει καφέ μόνος του και εξαφανίζεται, χάνοντας δέκα ακόμη από τα λεπτά που ήλπιζα ότι θα ήσαν πολύτιμα.

Ρωτώ γιατί δεν ολοκλήρωσε ποτέ την βιογραφία του Κάφκα. Λέει ότι ξόδεψε επτά χρόνια για το βιβλίο, που καλύπτει τα πρώτα 29 χρόνια της ζωής του Κάφκα. Μετά απ' αυτό, σκέφτηκε ότι είχε προσφέρει το μερίδιό του. Επτά χρόνια είναι πολύς καιρός όταν είσαι νέος. Και στο κάτω κάτω, η δουλειά του είναι οι εκδόσεις. (Δείχνει γύρω στο δωμάτιο που είναι γεμάτο τεκμήρια). Δεν υπήρχαν μεγάλης κλίμακας γερμανικές εκδόσεις

της «Δίκης» και του «Πύργου» μέχρι τις αρχές του '50 και διαβάζοντας τα δοκίμια διορθώσεων των έργων αυτών στα 1951, ενθουσιάστηκε βλέποντας τι πρόκληση θα αποτελούσαν για τη γερμανική λογοτεχνία. Πήγε με ποδήλατο από το Βερολίνο στο Παρίσι, όπου ζούσε η φίλη του Κάφκα Ντόρα Ντύμαντ.

Τον συμβουλεύομαι τι να κάνω και ποιόν να δω στην Πράγα, την Βιέννη, το Τελ Αβίβ. Θα είχε πάει στην Παλαιστίνη, λέει, αλλά τον προειδοποίησαν να μην πάει. Ήταν πολύ σύντομα μετά τον πόλεμο· σαν Γερμανός μπορεί να είχε δολοφονηθεί. Στην Πράγα θα έπρεπε να πάω στο Εβραϊκό Μουσείο. «Αλλά προσέξτε να μην αναφέρετε το όνομα του Κάφκα. Είναι εντελώς ταμπού».

6 Ιουνίου, Πράγα

Οδηγώντας στην Πράγα συνειδητοποιείς σχεδόν αμέσως ότι ελάχιστη αξία έχει το ζήτημα αν ο πύργος στον «Πύργο» του Κάφκα βασίστηκε στον πύργο Βόζεκ ή σε εκείνον στο Φρήντλαντ (ο οποίος έχει κάτι ιδιαίτερο ανάλογα με το αν τον βλέπει κανείς από τον κάμπο, το πάρκο ή το δάσος). Ο πύργος που προφανώς είχε μεγαλύτερη σημασία για τον Κάφκα ήταν ο πύργος στην Πράγα, ο οποίος πρέπει ακόμη να έχει τεράστια σημασία για όποιον κατοικεί εκεί. Στην δυτική όχθη του Μολδαύα ένας μακρύς επίπεδος λόφος ανεβάζει τον εξαιρετικό πύργο και τον αιχμηρό καθεδρικό ναό πολύ ψηλότερα από την τριγύρω πόλη, μια αιώνια υπενθύμιση αυτοκρατορικής εξουσίας ενισχυόμενης από την εκκλησία. Πρέπει να ανακαλύψω ποιος κατοικούσε στον πύργο όταν ζούσε ο Κάφκα.

Το Ξενοδοχείο Ολύμπικ, ένα μαμούθ τύπου Χίλτον Σοβιετικού στυλ. Παρακολουθούνται τα τηλεφωνήματα; Ήταν λάθος να αναφέρω το όνομα του Κάφκα στην αίτησή μου για άδεια εισόδου στη χώρα; Η τηλεφωνήτρια καλεί πραγματικά τους αριθμούς που ζητώ; Μπορεί πράγματι να μην απαντά κανένας από αυτούς;

7 Ιουνίου

Επιτυχία τελικά, στην επικοινωνία μου με την Βέρα Σάντκοβα, την ανηψιά του Κάφκα, μεγαλύτερη κόρη της αγαπημένης του

αδελφής Ότλα, την νεώτερη από τις τρεις, (όλες πέθαναν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως). Η Βέρα προσφέρεται να έλθει στο ξενοδοχείο. Δεν θα έβρισκα ποτέ το σπίτι της, λέει. «Ακόμη και οι ταξιδιτζήδες χάνονται». Υπόσχομαι να την περιμένω στο χώλ. Πώς θα την αναγνωρίσω; «Είμαι γριά με γκρίζα μαλλιά», λέει.

Είναι εύκολο να την αναγνωρίσω γιατί το πρόσωπο της είναι ξύπνιο και ζωντανό περισσότερο από όσα έχω δει στην Πράγα, ένα ανοικτό πρόσωπο, που δεν κρύβει τη λύπη ή τα βάσανα. Υπάρχει όμως ακόμη δύναμη και αστείρευτη καλοσύνη. Τι θα μου άρεσε να κάνω –θα ήθελα να με ξεναγήσει; Να μου δείξει τα σπίτια που έζησε η οικογένεια Κάφκα; Είναι πολύ διακριτική. Θα με πείραζε να καπνίσει μέσα στο αυτοκίνητο; Καπνίζει περισσότερα τσιγάρα, λέει, όταν μιλά γερμανικά από ότι όταν μιλά τσέχικα... αν και στην πραγματικότητα δεν θέλει καθόλου να μιλήσει για την οικογένεια. Γιατί να μην ξεχαστούν όλα αυτά; Τόσοι πολλοί άνθρωποι έρχονται να την ρωτήσουν, αλλά ήταν τεσσάρων χρονών όταν πέθανε ο Κάφκα και δεν μπορεί να ξεχωρίσει αυτά που θυμάται από εκείνα που της έχουν πει. Η μητέρα της μιλούσε συνεχώς για εκείνον. Τι βιβλία του άρεσαν, τι φαγητά. Πάντοτε της έλεγε τι να διαβάσει: Γκαίτε και Κλάϊστ περισσότερο. Η Βέρα αν και πήρε τσέχικη μόρφωση, σπούδασε γερμανικά και αποστήθισε μερικά από τα ποιήματα που ο Κάφκα είχε συστήσει στην Ότλα. Το φαγητό δεν του άρεσε καθόλου. Ήταν λεπτός και η μητέρα της ήταν μια εβραιοπούλα με καλή όρεξη, όχι αδύνατη. Αλλά εξ αιτίας του έγινε χορτοφάγος και έμεινε για πάντα, ακόμη κι όταν μαγεύερε κρέας δυο φορές την εβδομάδα για τον παππού.

Σύντομα καταλαβαίνω γιατί ο Κάφκα ένιωθε πιο άνετα με την Ότλα παρά με κάθε άλλον. Η Βέρα έχει κληρονομήσει το ταλέντο της μητέρας της για κατανόηση. Η διακριτικότητα φθάνει σε ασυνήθιστο σημείο: ειλικρινές ενδιαφέρον για τις ανάγκες του άλλου, προθυμία να επωμισθεί οποιαδήποτε δυσκολία.

Με οδηγεί στην Αλχιμιστενγκάσεν, έναν στενό δρόμο κοντά στον πύργο, όπου η Ότλα νοίκιασε ένα μικρό σπίτι στα 1916. Εκπλήσσομαι όταν βλέπω μια πλάκα απ' έξω. Ο Κάφκα πήγαινε εκεί

κάθε μέρα για να γράψει, αλλά ποτέ δεν του είπε γιατί το είχε νοικιάσει. Χρειαζόταν κάποιο μέρος για να συναντά τον αγαπημένο της, Τζόζεφ Ντάβιντ. Δεν ήλπιζε να τον παντρευτεί, ήταν Χριστιανός, και μάλιστα κα-κής ποιότητας. Όμως ο Κάφκα την ενθάρρυνε να αψηφήσει τους γονείς τους και το έκανε.

Ο Ντάβιντ ήταν ένας Τσέχος εθνικιστής και η καριέρα του καλυτέρευσε όταν η Τσεχοσλοβακία έγινε ανεξάρτητη το 1918. Δεν ήθελε να την παντρευτεί, στην πραγματικότητα, και ήταν μειονεκτικό γι'αυτόν να έχει Εβραία σύζυγο. Παρ' όλα αυτά, ήθελε ένα γιο· αλλ' αυτή του έδωσε δυο κόρες. Μετά την γέννηση της δεύτερης δεν της ξαναμίλησε. Σαν παιδιά, η Βέρα και η αδελφή της ζούσαν με τον φόβο ότι θα τα σκότωνε. Φοβερές φωνές και απειλές. Εξοργιζόταν όταν δεχόταν στο σπίτι ζητιάνους και ανθρώπους με άθλια όψη. Έπρεπε να τους κρύψει αν εκείνος ερχόταν απροσδόκητα στο σπίτι.

Κατά την ναζιστική περίοδο τον πίεσαν να την χωρίσει. Αν αρνιόταν, θα έχανε την δουλειά του και θα στέλνονταν κι οι δυο τους σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως, αλλά θα μπορούσαν να γλιτώσουν, όπως άλλα ζευγάρια. Αφού την χώρισε την έστειλαν στο Τερεζίενσταντ και μετά στο Άουσβιτς. Χάρις σ' έναν Τσέχο φρουρό, που έβγαζε κρυφά γράμματα, μπορούσε να γράψει στο σπίτι, αλλά ήταν αδύνατο να της στείλουν τροφή ή κάλτσες. Για χρόνια μετά το τέλος του πολέμου, η Βέρα και η αδελφή της συνέχιζαν να πιστεύουν ότι η μητέρα τους ήταν ζωντανή ακόμη, ότι μια μέρα θα χτυπούσε το τηλέφωνο και θα άκουγαν την φωνή της. Έμεναν εναλλάξ στο σπίτι, έτσι ώστε το τηλέφωνο να μη μείνει ποτέ αναπάντητο. Για χρόνια αποκαλούσαν τον πατέρα τους δολοφόνο και δεν του μιλούσαν.

Γευματίζουμε σε ένα εστιατόριο κοντά στην οδό Αλχιμιστενγκάσεν. Μιλά στοργικά για τον παπού της και για την μεγάλη αγάπη του προς την γυναίκα του. Πάντοτε την ήθελε κοντά του. «Βλέπω ακόμη την εικόνα της στο ταμείο του μαγαζιού». Το γράμμα του Κάφκα προς τον πατέρα του ήταν καθαρή λογοτεχνία. Στην πραγματικότητα, υπήρχε περισσότερη αγάπη παρά μίσος. Φυσικά υπήρχαν προβλήματα μεταξύ τους, όμως ο γέροντας έσπασε

όταν πέθανε ο γιός του. Πούλησε την επιχείρηση γιατί δεν υπήρχε ελπίδα ότι θα την αναλάμβανε ο γιός του. Αγόρασε ένα σπίτι όπου η οικογένεια θα μπορούσε να ζήσει μαζί. Ήταν πολύ καλός με τα εγγόνια του. Διακριτικός. Τρυφερός.

Μετά το γεύμα πηγαίνουμε στο μεγάλο σπίτι της, στην άκρη της πόλης. Το σκυλί της, μάλιστα, το φωνάζουν Κέντ –το όνομα ενός ήρωα στον Βασιλιά Λήρ. Ο σύζυγός της (έχει πεθάνει) μετέφρασε Σαίξπηρ στα τσέχικα και έχει ακόμη κάποιο εισόδημα από τα συγγραφικά δικαιώματα. Η ίδια μετέφρασε Βάλτερ Μπένζαμιν και έως πρόσφατα δούλευε σ' έναν εκδοτικό οίκο.

Ψαχουλεύοντας σ' ένα συρτάρι για να μου δείξει φωτογραφίες βρίσκει αυτές που τυπώθηκαν όταν ο Κάφκα έπαψε να απαγορεύεται, κατά την περίοδο του Ντούμπσεκ' και συνεχίζει να ψάχνει για παλαιότερες. Πολύ λίγες έχουν απομείνει, έδωσε τις περισσότερες στον Βάγκενμαχ. Βρίσκοντας μια

φωτογραφία της Ότλα εδώ κι 60 χρόνια, δείχνει ένα μόλις ορατό εξόγκωμα στην κοιλιά: «Αυτή είμαι εγώ».

Μου μιλά για την αυτοκτονία του θείου της Ρούντολφ, που χρησίμευσε σαν μοντέλο για την Ιστορία του Κάφκα «Ένας επαρχιώτης γιατρός». Είχε μορφίνη στην κατοχή του και όταν η ζωή με τους Ναζί έγινε αβάσταχτη, την χρησιμοποίησε για τον εαυτό του. Αυτή και η αδελφή της τον βρήκαν στο δωμάτιό του με το κεφάλι πεσμένο πάνω στο μπράτσο του. Αναπνέει ακόμη. Αποφασίζουν να μην καλέσουν γιατρό. Είναι γέρος. Γιατί θα έπρεπε να τον επαναφέρουν στην ζωή χωρίς την θέληση του; Τον αφήνουν μονάχο έξι ώρες. Όταν επιστρέφουν, είναι νεκρός. Αυτή είναι 16, η αδελφή της 14 χρονών.

Διερωτώμαι πόσο καλύτερα νιώθει αυτή στην Πράγα τώρα απ' ότι εκείνος τότε. Της δόθηκε μια ευκαιρία να εγκατασταθεί στο Λονδίνο, έμεινε τρεις μέρες εκεί με τα παιδιά της αλλά ήθελαν να γυρίσουν σπίτι. Τους έλειπε ο σκύλος τους και είχαν αφήσει τις τεφροδόχους με την τέφρα του πατέρα και του αδελφού τους. Τώρα πια ποτέ δεν θα ξεφύγει.

Μιλά για τις ανακρίβειες στην βιογραφία του Κάφκα από τον Μαξ Μπροντ. Οι χρονολογήσεις του ήσαν λανθασμένες. «Όμως όλοι αγάπησαν τον Μπροντ. Ήταν τόσο καλός. Έχετε σκοπό να συναντήσετε την Έσθερ Χόφε; Είχε ολοκληρωτικά παραδοθεί σ' αυτήν –'Μάξι, δεν θα βγούμε απόψε. Μάξι, δεν σου χρειάζεται αυτό το ποσό'...» Η φιλία του Μπρόντ με τον Κάφκα κρύωσε προς το τέλος. Ο Μάξ ζήτησε τον Ρόμπερτ Κλόπστοκ, γιατί ήταν γιατρός και γι'αυτό πιο ικανός να βοηθήσει τον Κάφκα. Η οικογένεια επίσης ήταν καχύποπτη με τον Κλόπστοκ διότι ήταν Ούγγρος και γι'αυτό πιθανώς να έγραφε λάθος φάρμακα.

Επίσης, δεν ενέκριναν την Ντόρα Ντύμαντ, επειδή ήταν από την Ανατολική Ευρώπη. Δεν θα ήξερε τι φαγητά να του μαγειρεύει· τα δικά της θα ήταν βαριά. Και οπωσδήποτε δεν θα έπρεπε να ζουν μαζί, εφ' όσον δεν ήσαν παντρεμένοι.

Πριν φύγω ρωτώ την Βέρα αν υπάρχει τίποτα που δεν βρίσκει στην Πράγα, για να της το στείλω.

«Ελευθερία».

8 Ιουνίου

Έχοντας δει τόσες πολλές ασπρόμαυρες φωτογραφίες της Πράγας κατά την εποχή του Κάφκα, δεν ήμουν προετοιμασμένος ότι οι δρόμοι και τα κτίρια θα ήταν γεμάτα χρώμα. Όμως δεν περίμενα τους ανθρώπους να είναι τόσο σκυθρωποί. Τα πρόσωπα είναι χωρίς ζωντάνια, ηττημένα, ταπεινωμένα. Ακόμη και τα παιδιά περιφέρονται στους δρόμους σαν να θέλουν να μη γίνουν αντιληπτά. Τα προπολεμικά ξενοδοχεία είναι ετοιμόρροπα, σκονισμένα, νεκρά: Το κρατικό γραφείο ταξιδιών, Cedok, διοχετεύει όλο το τουριστικό εμπόρευμα στα "Interhotels". Τα μαγαζιά –ακόμη και στους πολυσύχναστους δρόμους –επιδεικνύουν απωθητικές γυάλες με λουκάνικα και φασόλια. Η βιτρίνα στα πιο πολυτελή καταστήματα που έχω δει αποτελείται από πλυντήρια και ψυγεία στοιβαγμένα μαζί με εξίσου μη εντυπωσιακά τρόφιμα.

Συνάντηση με τον Φραντισέκ Κ., τώρα συνταξιούχο, πρώην υπάλληλο σε ένα λογοτεχνικό ινστιτούτο. Είναι 53, αλλά

φαίνεται μεγαλύτερος και πολύ αδύναμος. Σαφώς νευρικός επειδή μιλάμε στο ξενοδοχείο, προτείνει έναν περίπατο. Πη-γαίνουμε με το αυτοκίνητο στην παλιά πόλη και περπατάμε εκεί. Θυμάται την προπολεμική Πράγα πολύ περισσότερο καθαρή.

Αφιέρωσε χρόνια σ' ένα βιβλίο για τον Κάφκα, το οποίο δεν του επιτρέπεται να δημοσιεύσει. Το μόνο βιβλίο του που πωλείται στην Πράγα προέρχεται από την Ανατολική Γερμανία και τα βιβλία του Κάφκα δεν διατίθενται στις βιβλιοθήκες.

Η θεωρία του Φραντισέκ είναι ότι « Η Δίκη» έχει τις ρίζες της σε μια δίκη που διάβασε ο Κάφκα στις εφημερίδες. Μου λέει ότι όταν ο Κάφκα έγραφε στα τσέχικα –γράμματα στο αφεντικό του, για παράδειγμα– δεν έκανε καθόλου λάθη. Λέει ότι κανείς δεν είναι σίγουρος ποιο σπίτι νοίκιασε η Ότλα στην Αλχιμιστενγκάσεν. Και η πλάκα; «Είναι φτιαγμένη για τους τουρίστες»...

9 Ιουνίου

Ο Γίρι, Σ., ένας δάσκαλος, λέει ότι ο πύργος ήταν άδειος όταν ζούσε ο Κάφκα.

Πολύ πεσιμιστής για το μέλλον, νομίζει ότι τα καθημερινά γεγονότα στην Πράγα είναι περισσότερο καφκικά τώρα παρά ποτέ. Για παράδειγμα, ένα μέρος κάποιου δρόμου είχε κλεισθεί λίγο καιρό πριν, κι ένας φράχτης από αυλακωτή λαμαρίνα είχε τοποθετηθεί στη μέση. Δεν έγινε τίποτε άλλο. Οι πολίτες της Πράγας αργούν να διαμαρτυρηθούν, αλλά τελικά ρώτησαν πότε θα τελείωνε το έργο. Το υπουργείο δημοσίων έργων είχε τώρα ένα καινούργιο διευθυντή ο οποίος δεν μπορούσε να βρει καμιά πληροφορία στους φακέλλους του προκατόχου του για ποιον λόγο είχε τοποθετηθεί ο φράχτης, ποιοι ήσαν οι εργάτες ή τι έργο χρειαζόταν να γίνει. Λίγες εβδομάδες αργότερα ο φράχτης είχε αποσυρθεί.

10 Ιουνίου

Νιώθω ανακούφιση που διέσχισα τα σύνορα. Είναι καλά να βλέπεις

ανθρώπους να διασκεδάζουν.

Η Πράγα συγκριτικά φαίνεται άχαρη και επαρχιώτικη. Στο κλειστό και χωρίς αυτοκίνητα Κορτνερστράσσε Αμερικανοί και Αυστριακοί τραγουδούν με κιθάρες ή ακορντεόν ή φλάουτα. Πλήθη τους περικυκλώνουν. Γλυκά, καφές· ζευγάρια σεργιανίζουν αγκαζέ. Μοναχικά κορίτσια κοιτάζουν σκυθρωπά στα μαγαζιά γυναικείων ενδυμάτων, ενώ ονειρεύονται τον άνδρα που θα τους αγόραζε ό,τι χρειάζονται για ν' αλλάξει την ζωή τους. Γερμανοί και Αμερικανοί τουρίστες προσπαθούν να εντυπωσιάσουν οι μεν τους δε μιλώντας δυνατά. Άξεστο, χυδαίο, υλιστικό; Ναι. Κομψό; Που και που. Όμως, τουλάχιστον οι άνθρωποι διασκεδάζουν.

Γράμμα από την Φράου Χόφε. Θα γυρίσει στο Τελ Αβίβ στα μέσα Ιουνίου αλλά δεν μπορεί να με συναντήσει εκεί ως την τελευταία εβδομάδα του Ιουνίου. Θα χρειαστεί αρκετές εβδομάδες για να ξανασυνηθίσει στη ζέστη. Ενοχλητικό: είχα ελπίσει ότι θα πετούσα κατ' ευθείαν από την Βιέννη. Τώρα θα πρέπει να πάω πάλι στο Λονδίνο στο μεσοδιάστημα.

12 Ιουνίου

Μερικές φορές βρίσκει κανείς τα πιο απίθανα πράγματα στα πιο πιθανά μέρη: υπάρχει ανέκδοτο γράμμα του Κάφκα στην Αυτογραφική Συλλογή της Αυστριακής Εθνικής Βιβλιοθήκης. Είναι μια δακτυλογραφημένη απάντηση προς έναν ανώνυμο πατριώτη ο οποίος προφανώς προσπαθούσε να τον κάνει να λάβει μέρος στην εκστρατεία: «Πραγματικά δεν είμαι σε θέση να αποφασίσω για μια πνευματικά και πολιτιστικά ενωμένη Αυστρία, και ακόμη λιγότερο να σκεφθώ ότι ανήκω απόλυτα σ' αυτήν. Είμαι πολύ επιφυλακτικός για οποιαδήποτε τέτοια δέσμευση... Δεν έχω ταλέντο οργανωτή, ο κύκλος γνωριμιών μου είναι περιορισμένος, δεν έχω κανένα είδος σημαντικής επιρροής... Εάν, όπως πιθανώς θα είναι αναπόφευκτο, η οργάνωσή σας εξελιχθεί σε μια εταιρεία με μέλη-συνδρομητές και τα λοιπά, ευχαρίστως θα γίνω μέλος».

Η ημερομηνία είναι 8 Μαρτίου 1917 και δείχνει ότι ο Κάφκα ήταν τότε πολύ περισσότερο αμφίθυμος από ότι την άνοιξη του 1915

όταν ήθελε να κληθεί στα όπλα, ή τον Νοέμβριο του 1915 όταν είχε την επιθυμία να αγοράσει ομολογίες πολεμικού δανείου.

13 Ιουνίου

Ο Βέντελιν Σμίτ-Ντένγκλερ μου λέει ότι υπάρχουν ακόμη κάποιες γηραιές κυρίες που γνώριζαν την Μιλένα Γιεσένσκα-Πόλακ, αλλά δεν λένε τίποτα άλλο εκτός από το πόσο υπέροχη ήταν. Ο εραστής της κόμης φον Σάφγκοτς, έχει πεθάνει, και εν πάση περιπτώσει θα είχε αρνηθεί να μιλήσει γι' αυτήν. Ο Κάφκα τον γνώρισε, αλλά πιθανώς ο Κόμης δεν ήταν ακόμη εραστής της.

14 Ιουνίου

Απίστευτο το ότι αυτοί οι δυο άνθρωποι, ο Νόρμπερτ Βίνκλερ και ο Χανς Γκρούμπερ, δεν πήραν την πρωτοβουλία να σχηματίσουν μια Εταιρεία Φράντς Κάφκα. Και οι δυο τους είναι εγκάρδιοι, μεσήλικες, δραστήριοι, καλοπροαίρετοι, με καθαρή αυστριακή προφορά. Μένουν στο Κλόστερνμπεργκ, όπου ο Κάφκα πέθανε στο Σανατόριο Κίρλινγκ, και συγκεντρώνουν χρήματα να αγοράσουν το κτίριο –που τώρα είναι πολυκατοικία– και να το μετατρέψουν σε αρχείο και μουσείο. Ο Βίνκλερ, ένας δάσκαλος που εκτρέφει μέλισσες, με πηγαίνει με το αυτοκίνητό του για καφέ στον Γκρούμπερ, ο οποίος πίνει τον καφέ του σε ένα ποτήρι μύρας που γράφει Hans. Γιατί, διερωτώνται, το σπίτι στο οποίο πεθαίνει κάποιος να είναι λιγότερο σημαντικό από το σπίτι στο οποίο γεννήθηκε; Και αν δεν γίνεται τίποτα για τον Κάφκα στην Πράγα ή στην Βιέννη, κάτι πρέπει να γίνει εδώ. Ο Γκρούμπερ μένει στην ίδια οδό με το πρώην σανατόριο, και κατόπιν πηγαίνουμε απέναντι για να το δούμε. Ο Βίνκλερ οσφραίνεται. Δεν υπάρχει κάτι στην ατμόσφαιρα αυτού του τόπου που σου λέει ότι πολλοί άνθρωποι ήλθαν εδώ για να πεθάνουν; Συναντάμε μια ενοικιάστρια, μια γριά κυρία που δούλευε κοντά στον δρα Χόφμαν, ιδιοκτήτη του σανατόριου. Ο Κάφκα τον περιέγραψε σαν έναν «άρρωστο γέρο κύριο». Μου δείχνει κάρτ ποστάλ του μέρους όπως ήταν παλιά: είναι σαν να βλέπεις την μπροσούρα ενός νεκροτομείου.

17 Ιουνίου, Λονδίνο

Περίεργο να κάθομαι σ' αυτό το γραφείο αντί να πετάω για το Τελ Αβίβ. Θα ήταν δύσκολο να συγκεντρωθώ σε ο,τιδήποτε που δεν θα μου άρεσε, όμως η δουλειά για το κείμενο του Radio 3 με φέρνει σε μια άλλη πλευρά του ίδιου προβλήματος –πώς να φτιάξω χάρτες για την χώρα του Κάφκα. « Ο Κάφκα και ο Πατέρας του» είναι πιθανώς ο καλύτερος τίτλος, αν και η εκπομπή αφορά λιγότερο την εξωτερική σχέ-ση παρά τις επιδράσεις του πατέρα στον γιο. Ένας τρίτος δυσκολεύεται να διαμορφώσει μια εντύπωση για τον Χέρμαν Κάφκα, όταν οι περισσότερες μαρτυρίες είναι τόσο μεροληπτικές και όταν οι λίγες αμερόληπτες διαψεύδουν η μια την άλλη.

Σύμφωνα με τον Φελίξ Βελτς, το πορτραίτο στο μεγάλο γράμμα του Κάφκα στον πατέρα του είναι απολύτως ακριβές· σύμφωνα με τον Ούγκο Μπέργκμαν, που πήγαινε στο σπίτι του Κάφκα αρκετά συχνά ώστε να αυτοαποκαλείται μέλος της οικογένειας, το πορτραίτο είναι άδικο. Ο Χέρμαν Κάφκα ήταν απλώς «ένας Εβραίος επιχειρηματίας της εποχής του». Και οι συγκεκριμένες παρατηρήσεις που παραθέτει ο Κάφκα τότε; Ίσως υπάρχει κάποια ανακρίβεια στην αναφορά, αλλά πιθανώς όχι μεγάλη.

Το αποκαρδιωτικό είναι ότι δεν γνωρίζουμε περισσότερα για το περιεχόμενο της αμοιβαίας προκλητικής συμπεριφοράς: το γράψιμο του Φράντς Κάφκα μας κάνει να τον συμπονούμε τόσο πολύ, που ξεχνάμε συνεχώς πόσο φοβερό πρέπει να ήταν για έναν άνθρωπο με το υπόβαθρο και τον χαρακτήρα του Χέρμαν Κάφκα να έχει έναν τέτοιο γιο. Κάποτε υπήρχαν δυο απόψεις. Ο Φράντς Κάφκα προσπάθησε πολύ να μας αποζημιώσει για την προκατάληψή του, όμως σε γράμματα, ημερολόγια και διηγήματα καθώς και βιογραφίες μπορεί να υπάρχει μόνο μια άποψη• στο ραδιόφωνο είναι ευκολότερο να παρουσιαστούν δύο. Μπορώ να έχω δύο ηθοποιούς να παίζουν τον Χέρμαν Κάφκα εναλλακτικά, τον ένα να ακούγεται πιο σκληρό από τον άλλο. Μπορώ να επινοήσω χαρακτήρες σαν ομιλητές για διαφορετικές γνώμες. Μια επιθετική, ανταγωνιστική Αμερικανίδα, η Ζέλντα Σόουπ, που αυτοαποκαλείται «μεταστρουκτουραλίστρια», αμφισβητεί τις

επικριτικές βιογραφίες και υποστηρίζει την άποψη ότι ο Χέρμαν Κάφκα ήταν τόσο ζεστός και καλοκάγαθος και πρόσχαρος όσο λένε οι εγγονές του. Στο άλλο άκρο ένας δρ. Τζο Γκόρμπαλς από την Γλασκώβη, οπαδός του Λαίνγκ, λέει ότι ο ΧΚ πρέπει να ήταν τελείως ηλίθιος και ακόμη περισσότερο αντιπαθητικός από όσο τον παρουσίασε ο γιός του. Ο Τζο ισχυρίζεται ότι αν ο Φραντς Κάφκα ήταν ασθενής του, θα τον είχε βοηθήσει να καταλάβει τι σπατάλη χρόνου ήταν να θέλει να κάνει κριτική σε έναν άνθρωπο τόσο χοντροκέφαλο. Καθώς γράφω το κείμενο χαίρομαι που δίνω και στην Ζέλντα και στον Τζο τα πιο πειστικά επιχειρήματα που μπορώ να γράψω γι' αυτούς, και χαίρομαι που καθιστώ τον εαυτό μου μάλλον άχρηστο προσπαθώντας, σαν ένα είδος προέδρου, να διατηρήσω την ησυχία όποτε θα προσβάλλουν ο ένας τον άλλον –συνήθως οι πα-ρουσιαστές είναι τόσο προσεκτικά ευγενικοί στο ραδιόφωνο που είναι καλό να υπάρχουν δυο φανταστικοί εμπειρογνώμονες που δεν έχουν τίποτα να χάσουν με το να είναι αγενείς. Όμως, τι συνέπειες θα έχουν όλα αυτά όταν θα επανεξετάσω το κείμενο και θα προσπαθήσω να συνθέσω;.

18 Ιουνίου

Επιστρέφω συνεχώς στο θέμα του φόβου. Έχοντας τρομοκρατηθεί από τον πατέρα του, τρομοκρατήθηκε σχεδόν από όλα. Εκτός από τον θάνατο. Είχε δίκιο να βλέπει την αδιαφορία του για τον θάνατό του σαν μια από τις μεγαλύτερες πηγές της δύναμής του. Μετά την αιμόπτυση υπήρχαν, φυσικά, στιγμές τρόμου, συνειδητοποίησης του πόσο διαφορετική πρέπει να ήταν η πραγματικότητα του θανάτου, της ανυπαρξίας, από τις στιγμές της αναπαράστασής του με την φαντασία. Όμως αυτή η στενοχώρια δεν ήταν τίποτε σε σύγκριση με τον χρόνιο φόβο του για τη ζωή, που τον κρατούσε τόσο κοντά στην οικογένειά του. Συνέχισε να μένει στο διαμέρισμα των γονιών του μέχρι τα 31 του, μολονότι δεν είχε κανένα δωμάτιο δικό του. Η κρεβατοκάμαρά του ήταν σαν διάδρομος. Οι γονείς του πρέπει να περάσουν από εκεί για να πάνε από το καθιστικό στην κάμαρά τους• και αν η μητέρα του έβλεπε το σακάκι του Κάφκα κρεμασμένο με ένα γράμμα να μισοβγαίνει από την τσέπη, ήταν ικανή να το πάρει κρυφά και να

το διαβάσει. Αυτό το έκανε με ένα γράμμα της Φελίτσια και κατόπιν έγραψε στην Φελίτσια να ασκήσει την επιρροή της στον Κάφκα για να τον κάνει να τρώει και να κοιμάται περισσότερο. Αμφιβάλλω αν κανείς άλλος υπήρξε πιο ευαίσθητος στον θόρυβο από τον Κάφκα, και ποτέ δεν θα καθορίσουμε την ποσότητα της αγωνίας που αισθανόταν από φωνές, βροντοχτυπήματα πόρτας, βρύσες που έτρεχαν, κατσαρόλες που έπεφταν. Υπάρχουν οι σποραδικοί υπαινιγμοί γι' αυτά στα ημερολόγιά του, αλλά εκτός από μια πολύ έμμεση παρατήρηση –ότι του ήλθε να κάνει εμετό όταν είδε το συζυγικό κρεβάτι των γονιών του με τα σεντόνια όχι πια καθαρά, –και τα νυχτικά όχι πια προσεκτικά διπλωμένα– δεν υπάρχει ένδειξη για τον ήχο που πρέπει να ήταν σχεδόν ανυπόφορος: Ο Χέρμαν Κάφκα δεν ήταν το είδος του ανθρώπου που θα αισθανόταν υποχρεωμένος να σέβεται το ευαίσθητο νευρικό σύστημα του γιου του αποτρέποντας ή κι ακόμη μετριάζοντας τους θορύβους. Γνωρίζουμε ότι οι τοίχοι ήσαν αρκετά λεπτοί για τον Φραντς Κάφκα ώστε να ακούει ήχους τόσο χαμηλούς όσο ένα βήξιμο.

Πιθανώς αυτός είναι ένας από τους λόγους που απέκτησε τη διόλου ευχάριστη συνήθεια να προσπαθεί να κοιμάται αργά το απόγευμα, αφού είχε γυρίσει σπίτι από το γραφείο και είχε φάει κάτι. Μετά προσπάθησε να γράφει το βράδυ και συνέχιζε μέχρι τις μικρές πρωινές ώρες. Αψηφώντας την έμφυτη αδυναμία του, αν και είχε μεγάλη επίγνωσή της, προσπαθούσε, ουσιαστικά, να στοιβάξει δυο σύντομες ημέρες σε κάθε μία. Η ρουτίνα του ήταν πιο άνετη και πιο παραγωγική όταν βρήκε ένα δικό του δωμάτιο, αλλά μόλις έπαθε την αιμόπτυση σταμάτησε την προσπάθεια να ζήσει μόνος του. Για περίπου έξι μήνες έζησε στην εξοχή με την Ότλα, και κατόπιν έζησε με τους γονείς του πάλι για πέντε χρόνια και εκτός από οκτώ μήνες σε ένα ορεινό σανατόριο και τρεις μήνες με την Ότλα μετά το γάμο της, συνέχισε να ζει στο πατρικό διαμέρισμα. Έφυγε από κει εννιά μήνες πριν πεθάνει. Όταν τότε δραπέτευσε, αψηφώντας τους γονείς του, για να ζήσει με την Ντόρα Ντύμαντ στο Βερολίνο, το θεώρησε σαν το μεγαλύτερο κατόρθωμά του. Πάντα πίστευε ότι οι γονείς του ήσαν «απαραίτητα στοιχεία του είναι μου, που εξακολουθούν να μου

δίνουν δύναμη, όχι συγκρατώντας με αλλά ουσιαστικά ανήκοντας σε μένα...». Για όποιον τον γνώριζε, πρέπει να ήταν σαφές ότι μάλλον αυτός ανήκε σ' αυτούς. Κάποτε, όταν ο Γκούσταβ Γιάνουτς τον συνόδευε στο διαμέρισμά του, ο Κάφκα είπε: «Πραγματικά πηγαίνω σε μια φυλακή ειδικά κατασκευασμένη για μένα και όλο και περισσότερο ασφυκτική γιατί μοιάζει σαν ένα συνηθισμένο μικροαστικό σπίτι...».

Έζησε και πέθανε χωρίς ποτέ να μπορέσει να νιώσει ότι ένα σπίτι ή ένα διαμέρισμα ή ακόμη και ένα δωμάτιο του ανήκε. Σε όλη την διάρκεια των περιορισμένων εξόδων του από την φυλακή, ήταν πάντοτε φιλοξενούμενος της Ότλα ή κάποιου άλλου. Ποτέ δεν είχε ένα διαμέρισμα που να ήταν εντελώς ανεξάρτητο. Αυτό πρέπει να έχει μεγάλη σχέση με τον τρόπο που ο Τζόζεφ Κ. στην «Δίκη» γνωρίζει ότι έχει συλληφθεί αν και ελεύθερος να μετακινηθεί από το ένα μέρος στο άλλο. Και ο Κ. στον «Πύργο» ποτέ δεν νιώθει ότι δικαιούται να βρίσκεται, όπου είναι. Για να μείνει στο χωριό πρέπει να είναι και ύπουλος και ανυπάκουος. Όταν του προσφέρεται μια δουλειά επιστάτη σ' ένα σχολείο, κάνει κατάχρηση του χώρου και κοιμάται σε μια αίθουσα. Όταν προσπαθεί να πλησιάσει τον Κλαμ περιμένοντας μέσα στο έλκηθρό του, είναι σαν ένα μαθητούδι που προσπαθεί να βρει το θάρρος για να μπει σε απαγορευμένες περιοχές. Ποτέ δεν μπορεί να νιώσει: «Αυτός ο χώρος είναι δικός μου, αυτή είναι η περιοχή μου». Και ούτε ο Κάφκα μπόρεσε. Να γιατί πόρτες και παράθυρα είναι τόσο σπουδαία στο έργο του. Είναι επίσης ένας από τους λόγους που το γράψιμο ήταν σημαντικό γι' αυτόν. Ο συγγραφέας, όπως ο ζωγράφος, μπορεί να νιώθει ευχάριστα, αν έχει την αυταπάτη ότι είναι κύριος της περιοχής όπου αναπαράγει. Την οικειοποιείται...

19 Ιουνίου

Ο Κάφκα παρέχει ένα είδος πρόσκλησης στο βιογράφο. Όταν μια ηθοποιός από το Μόναχο ήθελε να απαγγείλει ένα μέρος του έργου του, αρνήθηκε να δώσει την άδειά του, λέγοντας πως δεν είχε σε υπόληψη τα κείμενά του εκτός από τις στιγμές που έγραφε. Επιπλέον, μπορώ να σταθώ έξω από τον Κάφκα με έναν τρόπο που

εκείνος δεν μπορούσε να σταθεί έξω από τον εαυτό του. Παρατηρώ ότι στην «Μεταμόρφωση», σχεδόν πέντε χρόνια πριν την πρώτη του αιμόπτυση, είπε ότι οι πνεύμονες του Γκρέγκορ ήσαν άρρωστοι και εκείνη την εποχή οι γιατροί δεν είχαν πει τίποτε στον Κάφκα ώστε να υποθέσει ότι κάτι δεν πήγαινε καλά με τους πνεύμονές του. Αλλά ακριβώς πριν την αιμόπτυση έγραφε, «Στην Αποικία των Τιμωρημένων», μια ιστορία για μια μηχανή βασανιστηρίων που χαράσσει στο σώμα του θύματος τον νόμο τον οποίο παρέβη ακουσίως.

Ο Κάφκα πίστευε ότι έκανε τη ζωή του άνω-κάτω γιατί δεν είχε τρόπο να μάθει ποιοί ήσαν οι νόμοι, και η αρρώστια έμοιαζε σαν μια εγχάραξη στο σώμα του, την οποία δεν βρήκε απαραιτήτως εύκολο να διαβάσει. Άλλη μια παράξενη σύμπτωση: διόρθωνε το πρόχειρο της ιστορίας του «Ο πεινασμένος καλλιτέχνης» όταν κι ο ίδιος λιμοκτονούσε γιατί η φυματίωση του λάρυγγα καθιστούσε οδυνηρή την κατάποση αρκετής τροφής που θα τον κρατούσε στην ζωή. Η ζωή ποτέ δεν είχε προσφέρει στον Κάφκα το είδος της τροφής που χρειαζόταν, και αυτός ποτέ δεν προσαρμόστηκε στην τροφή που του προσφέρονταν.

20 Ιουνίου

Αδύνατο να μη σκεφτώ «ποιος έφταιγε». Αν ο γιος δεν μπορούσε να μην είναι ο άνθρωπος που ήταν, ούτε κι ο πατέρας μπορούσε όμως φταίει άραγε για το γεγονός ότι ο γιος ένιωθε σαν ο πατέρας του να τον εμπόδιζε να ζήσει ή τον καταδίκασε σε θάνατο; Αυτό το θέμα ξεφυτρώνει καθαρά για πρώτη φορά στα 1912: Στο διήγημα «Η κρίση» ο γιος εκτελεί την ποινή φιλόπονα, ευθύς μόλις ο πατέρας την απαγγέλλει. « Η Μεταμόρφωση » γράφτηκε αργότερα, τον ίδιο χρόνο. Υπάρχει μόνο μια μάλλον έμμεση σχέση στην ιστορία μεταξύ των αρχικών αιτιών της μεταμόρφωσης και της ανεπάρκειας του Γκέοργκ Μπέντα σαν γιου, σαν εργαζόμενου, σαν ανθρώπινου όντος· όμως η ιδέα μπορεί να αναπτύχθηκε στο μυαλό του Κάφκα σαν μια μάλλον άμεση αντίδραση στις προσβολές του πατέρα του και στον τρόπο που ο Χέρμαν Κάφκα τον έκανε να νιώθει παρασιτικός. «Με λίγες ειλικρινείς λέξεις με έσπρωχνες στη βρωμιά σαν να ήταν το πεπρωμένο μου.»

Οι «λίγες ειλικρινείς λέξεις» ήσαν συνήθως μια συμβουλή. Μια πόρνη δεν θα ήταν προτιμότερη –αν δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος μεταδοτικής αρρώστιας– από την Τζούλι Βούριζεκ, την δεύτερη μνηστή του Κάφκα; Όμως, προφανώς αυτή ήταν μια από τις αναρίθμητες ευκαιρίες, όπου ο γκρινιάρης πατέρας έκανε τον γιο του να αισθάνεται ότι η βρωμιά ήταν το πεπρωμένο του. Δεν είναι αυτός ο λόγος που «Η Δίκη» τελειώνει με τα λόγια «Ήταν λες και η ντροπή θα επιζούσε πέρα απ' αυτόν»; και γι' αυτό ο Κάφκα, μη θέλοντας να επιζήσει η ντροπή πέρα απ' αυτόν, άφησε εντολή ότι όλα τα χειρόγραφα του γι' αυτήν θα πρέπει νά καταστραφούν;

Ο πατέρας του του δημιουργούσε το αίσθημα ότι δικαζόταν συνεχώς. Ο Κάφκα και η Ώτλα αποσύρονταν στο μπάνιο μαζί. «Ειλικρινά δεν βρισκόμαστε για να συνωμοτήσουμε εναντίον σου αλλά για να συζητήσουμε, με πλήρη εμπιστοσύνη, αστειευόμενοι, σοβαρά, με αγάπη, αντίσταση, θυμό, αποστροφή, αφοσίωση, αισθήματα ενοχής, με όλες τις συναισθηματικές και πνευματικές πηγές μας, να συζητήσουμε αυτή την τρομερή δίκη που διεξάγεται μεταξύ μας, να την συζητήσουμε από όλες τις πλευρές της, αυτήν την δίκη κατά την οποία εσύ πάντοτε διεκδικείς τη θέση του δικαστή».

Η ποινή που απονεμήθηκε στον Τζόζεφ Κ. αντηχεί την ποινή που απονεμήθηκε στην «Κρίση» και την εκτέλεση του γιου – ζωυφίου όταν ο επιθετικός πατέρας του τον τραυματίζει πετώντας του μήλα. Και κοντά στο τέλος του γράμματος του Κάφκα στον πατέρα του, ο γιος φαντάζεται πως ο πατέρας μπορούσε να αποκρούσει, την κατηγορία εναντίον του. «Είναι γεγονός», λέει, «πως αποφάσισες ότι δεν θέλεις να κάνεις τίποτε αλλά να ζήσεις σε βάρος μου.» Ο Φραντς Κάφκα, χρησιμοποιώντας τον πατέρα του σαν φερέφωνο, κατηγορεί τον εαυτό του για «απομύζηση της πηγής ενεργείας σου από ένα άλλο σώμα. Είσαι ανίκανος να ζήσεις αλλά για να προσφέρεις στον εαυτό σου μια καθαρή και εύκολη συνείδηση, θέλεις να αποδείξεις ότι σου πήρα όλη την ικανότητα για ζωή». Μόνο με το να βάζει αυτά τα λόγια στο στόμα του πατέρα του μπορεί να καταφέρει να κατηγορήσει τον εαυτό του

ότι είναι παράσιτο. Όμως ποιος πραγματικά έπινε το αίμα ποιου; Μια συνεχώς γκρινιαρά μητέρα ή σύζυγος αντλεί κάτι από το θύμα της. Αντλεί ενέργεια, υπονομεύει τον αυτοσεβασμό, το αίσθημα αυτάρκειας, την ικανότητα να εμπιστεύεται κανείς την κρίση του. Αλλά ένας συνεχώς γκρινιαρής πατέρας; Όμως ο Κάφκα ποτέ δεν κοιτάζει αρκετά κατάματα το ερώτημα: «Αν σκεφθείς τον εαυτό σου σαν παράσιτο, αν νιώσεις ότι έχεις ανάγκη να ρουφήξεις το ζωοποιό αίμα σου από ένα άλλο σώμα, ποιος δημιούργησε αυτή την ανάγκη ρουφώντας το δικό σου αίμα;...».

25 Ιουνίου

Τηλεφωνώ στην φράου Χόφε από το ξενοδοχείο. Όχι, δεν μπορεί να με δει αύριο: έχει ραντεβού με τον οδοντογιατρό της, θεραπεία ρίζας, πολύ οδυνηρή και εξαντλητική. Όμως θα προσπαθήσει να με βοηθήσει για το βιβλίο μου με θέμα την τσέχικη λογοτεχνία στα γερμανικά. Της υπενθυμίζω ότι γράφω μια βιογραφία του Κάφκα. Δεν της είχα γράψει για ένα βιβλίο που θα λεγόταν «50 Χρόνια Τσέχικης Λογοτεχνίας στα Γερμανικά»; Όχι. Με μπέρδευε με κάποιον άλλον; «Έχουν γίνει ένα σωρό βιβλία για τον Κάφκα». Το δικό μου είναι μια βιογραφία, της λέω. Δεν γνωρίζω ότι ο Μαρξ Μπροντ έχει κιόλας γράψει μια βιογραφία; Την διαβεβαιώνω πως την έχω διαβάσει. Ίσως θα μπορούσε να με δει μεθαύριο το πρωί. Μου λέει να της τηλεφωνήσω στις 9 π.μ. αύριο.

Σ' ένα πάρτυ γνωρίζω την Ζιπόρα Ρούμπιν, μια ζωγράφο γύρω στα 60 που γνώριζε τον Μπρόντ. Δεν ήταν καθόλου φιλικός προς τον Κάφκα, λέει. Μάλλον δεσποτικός. Δεν έλεγε τίποτ' άλλο εκτός από: «Ναι, παιδί μου, έχεις μάλλον δίκιο εκεί».

27 7ουνίου

Είναι άραγε μιά καταδικασμένη χώρα; Ένας Εβραίος καθηγητής είπε κάποτε στον Σαούλ Μπέλλουο ότι θα ήταν ειρωνεία αν αποδεικνυόταν ότι οι Εβραίοι συγκεντρώθηκαν σε μια χώρα για ένα δεύτερο ολοκαύτωμα.

Προσπαθώ να αντισταθώ στο παράλογο αίσθημα ότι ο Κάφκα με έφερε εδώ. Παραπονέθηκα ότι ο Μπρόντ τον παρεξήγησε και κάποτε

είχε σκοπό να γράψει την αυτοβιογραφία του· αλλά μπορώ να φανταστώ το ακαταμάχητο μίγμα γοητείας και αμηχανίας στον τρόπο που θα απότρεπε οποιονδήποτε να γράψει για την ζωή του. Όχι πως η φράση Χόφε είναι οπωσδήποτε η αντιπρόσωπός του. Αν αναβάλει το ραντεβού, λέγοντας λεπτομέρειες για την θεραπεία, τον οδοντογιατρό, το αναισθητικό, ίσως σημαίνει ότι αντιστέκεται σε κάθε προσπάθεια μου να εισβάλλω στα χειρόγραφά της, μη θέλοντας να μάθει κανείς πόσο λιγότερα έχει από όσα της άφησε ο Μπρόντ. Κάποτε βρήκε τον μπελά της όταν προσπάθησε να βγάλει υλικό από το Ισραήλ, και δεν υπάρχει τρόπος να εξακριβώσεις τι χειρόγραφα και σχέδια πούλησε σε ιδιώτες συλλέκτες. Ξέρω πως έχει υλικό που χρειαζόμαστε να δω: προφανώς πρέπει να αναζητήσω όλα τα βιογραφικά γεγονότα που μπορώ. Όμως γιατί αυτή η γυναίκα είναι συνδεδεμένη σε μια αλυσίδα που οδηγεί πίσω στον Κάφκα; Ήταν μοιραίο γι' αυτόν να χρειάζεται τον Μπρόντ (ο Μπρόντ ήταν για τον Κάφκα ό,τι ο Χάρντυ, λέει ο Βάλτερ Μπένζαμιν, για τον Λώρελ). Ήταν μοιραίο για τον Μπρόντ να εγκατασταθεί στο Τελ Αβίβ, και αυτή δούλεψε μαζί του είκοσι έξι χρόνια. Αν παραδέχτηκε την αγάπη της και της άφησε όλα του τα χαρτιά, συμπεριλαμβανομένων και αυτών του Κάφκα, ο τρόπος ζωής της, ακόμη και δεκαέξι χρόνια μετά τον θάνατό του, πρέπει να λέει κάτι γι' αυτόν και κάτι (πιθανώς όχι πολλά) για τον Κάφκα. Έτσι, είναι απογοητευτικό να βρίσκομαι εδώ 48 ώρες χωρίς να την έχω δει. Κολυμπώ σε μια παρα-λία όπου όλοι αγνοούν την πινακίδα «Απαγορεύεται το κολύμπι» και τεθωρακισμένα περιπολούν, με τους στρατιώτες να κρατούν πολυβόλα σε ετοιμότητα.

Είναι μια πόλη γεμάτη διαφημίσεις και ανωμαλίες. «Τηγανιτό κοτόπουλο τροφή αγνή (σύμφωνα με τον Εβραϊκό νόμο) [ΣτΜ.] Κόσερ Κεντάκυ» και αστυνομικοί που φορούν κράνη ενώ ρίχνουν φακούς σε μια βιτρίνα όπου χτυπά ένας συναγερμός για διάρρηξη. Γίνονται πολλές διαρρήξεις, μου λένε· καταπίνω την αυθόρμητη ερώτηση αν κάποιοι από τους διαρρήκτες φορούν κράνη. Περνώ μαζί της τέσσερεις ώρες, από τις 3 η ώρα. Είναι σε πολύ νευρική κατάσταση γιατί στο σπίτι έγινε διάρρηξη ενώ βρισκόταν στην Ελβετία και η κόρη της, θέλοντας να προστατεύσει την

μητέρα της, που υποφέρει από υπόταση, δεν της το είπε παρά μόνον προχθές. Είπε ότι είχε τακτοποιήσει το διαμέρισμα όσο έλλειπε η μητέρα της.

Η φράου Χόφε λέει ότι τα ημερολόγια του Μπρόντ χάθηκαν στα 1939, αφού τα έδωσε στον αδελφό του. Όμως μπορεί να μου δείξει τα αντίγραφα των κειμένων που αφορούν τον Κάφκα. Κατέγραψε πολλές από τις παρατηρήσεις του Κά-φκα, αρχίζοντας με μια για κάποιον που μιλούσε αδιάκοπα: «Τα λόγια έβγαιναν από το στόμα του σαν ριπή πολυβόλων η πρώτη αντίδραση του Μπροντ για την «Μεταμόρφωση» (1 Μαρτίου 1913) ήταν «ο Κάφκα τελείωσε το διάβασμα της αθάνατης ιστορίας του για το ζώϊο, που είναι ίσως η καλύτερη της εποχής μας. Ακόμη και αν παρερμήνευσε τον Κάφκα, εκτίμησε την σπουδαιότητά του. Η σημείωση στις 28 Μαρτίου 1922: «Ο Κάφκα διάβασε δυνατά. Το μόνο αληθινό πράγμα στη ζωή μου είναι τό έργο του.»

Η μεγαλύτερη έκπληξη ήταν η καταχώρηση της 17 Αυγούστου 1923: «Χθες με τον Κάφκα. -Ο τρόμος του- στοιχειά, τίποτε καταληπτό. Φοβερό το ότι δεν μπορεί να πάει κάπου στη θάλασσα. Μου διαβάζει τις κατάρες από το Λευιτικό· θέλει Teffilin».

Teffilin είναι τα φυλακτά που φορούν οι ορθόδοξοι Εβραίοι για πρωινές προσευχές κάθε μέρα ε-κτός από Σάββατο. Κανένα από τα βιβλία δεν δίνει την εντύπωση ότι η συμφιλίωση του Κάφκα με την θρησκεία έχει προχωρήσει τόσο πολύ.

28 Ιουνίου

Όταν το ημερολόγιο καταγράφει μια επίσκεψη σε έναν οίκο ανοχής, η φράου Χόφε μου λέει: «Δεν χρειάζεται να το αναφέρετε αυτό.»

Πόσο καλός φίλος ήταν ο Μπρόντ για τον Κάφκα είναι φανερό από την αναφορά του στα 1912 για τις διακοπές τους στην Βαϊμάρη. Στο Γκαιτεχάους ο Κάφκα «φλερτάρει επιτυχώς» την όμορφη κόρη του επιστάτη και στις 3 Ιουλίου, «Αποσπώ την προσοχή του πατέρα με φωτογραφίες ενώ ο Κάφκα πείθει την κόρη για ένα ραντεβού. Οδηγώ τον πατέρα πίσω από έναν ψηλό φράχτη. ...»

29 Ιουνίου

Η Βιβλιοθήκη στην Ιερουσαλήμ. Ο βιβλιοθηκάριος υπεύθυνος για την συλλογή χειρογράφων με διαβεβαιώνει πως δεν υπάρχουν ανέκδοτα γράμματα του Κάφκα. Στην πραγματικότητα υπάρχουν δύο προς την Έλσα Μπέργκμαν αλλά όχι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Στο αρχείο Ούγκο Μπέργκμαν όμως, υπάρχει μια βιογραφία του Κάφκα που έγραψε για μια εφημερίδα του Τελ Αβίβ στα 1966. Θυμάται μια πρόταση που του έκανε ο Κάφκα έξω από ένα βιβλιοπωλείο όταν ήσαν κι οι δυο μαθητές: «"Λοιπόν εξέτασέ με. Θα κλείσω τα μάτια μου, εσύ θα διαβάσεις τους τίτλους των βιβλίων στη βιτρίνα και εγώ θα βρω τους συγγραφείς". Κάνω ό,τι μου λέει και ο Κάφκα περνά την εξέταση με άριστα».

Ήταν στο σχολείο μαζί δώδεκα χρόνια, αλλά τον τελευταίο χρόνο η φιλία τους ψυχράνθηκε: ο Μπέργκμαν ήταν φλογερός σιωνιστής ενώ ο Κάφκα ήταν τότε σοσιαλιστής. Όταν οι σιωνιστές της Πράγας έκαναν την πρώτη δημόσια συγκέντρωσή τους στα 1899, οι εβραίοι σοσιαλιστές την διέλυσαν. Ο Μπέργκμαν αργότερα μετανάστευσε στην Παλαιστίνη· αλλά όταν επισκέφθηκε την Πράγα την άνοιξη του 1923, ο Κάφκα υποσχέθηκε να αγοράσει μετοχές της Τράπεζας Χαποαλιμ αν ο Μπέργκμαν κανόνιζε να του στείλει η τράπεζα τις απαραίτητες πληροφορίες.

30 Ιουνίου

Τελική συνάντηση με την φράου Χόφε. Όταν ο Κάφκα ήταν άρρωστος με φυματίωση, ο Μπρόντ προσπάθησε να τον προειδοποιήσει για τα αυτοκαταστρεπτικά ένστικτα που τον έκαναν να παίρνει το μέρος της νόσου κατά της εξασθενημένης θέλησής του για επιβίωση. Ήταν επίσης φανερό στον Μπρόντ ότι ο πατέρας του Κάφκα είχε τα μέσα να πληρώσει για να μπει σε ένα καλύτερο σανατόριο, σε ένα καλύτερο κλίμα. Από τον Δεκέμβριο του 1920 μέχρι τον Αύγουστο του 1921, ο Κάφκα έζησε στο Μάτλιαρυ, στα υψηλά Όρη Τάτρα, παρά την συμβουλή που είχε δοθεί στον Μπρόντ από τον Δρα Χάινριχ Κραλ: «Μόνο σωστή θεραπεία με τουμπερκιουλίνη μπορεί να βοηθήσει. Γνωρίζει περιπτώσεις από την δική του πείρα όπου οι ενέσεις έχουν επιφέρει πλήρη ανάρρωση. Γιατί νομίζεις ότι

αυτό που βοήθησε άλλους ανθρώπους δεν θα είναι βοήθεια για σένα;»

Αυτό γράφτηκε στις 9 Μαρτίου. Δώδεκα μέρες αργότερα: «Η πίστη μου στο Μάτλιαρυ γκρεμίστηκε. Το ότι ξαπλώνεις γυμνός στον ήλιο, ενδεχομένως από δική σου πρωτοβουλία, δεν με ευχαριστεί καθόλου... Οι γιατροί, το προσωπικό κ.λπ. δεν μου φαίνονται αρκετά σοβαροί».

Η τελευταία νύχτα μου στο Τελ Αβίβ. Δυο μαμούνια στο δωμάτιό μου. Μη θέλοντας να τα σκοτώσω εγώ, τηλεφωνώ στον γκρουμ. Εμφανίζεται ένας γέρος, ποδοπατά το ένα, τραβάει το κρεβάτι, εντοπίζει το άλλο, το ποδοπατά, μαζεύει τα υπολείμματα σε μια εφημερίδα, ψεκάζει τους δυο λεκέδες στο χαλί με αεροζόλ, με καληνυχτίζει, εξαφανίζεται.

Μου έρχεται στο νου, πολύ αργά, ότι ένα από τα έντομα μπορεί να ήταν ο Κάφκα...